

за вповненістю соломина у поперечному розрізі порожниста, під колосом соломина міцна без зигзагу. У колосі середня кількість квіток – 3–4, і, як правило, 2–3 квітки з яких фертильні. Зернівка за формою видовжена, за кольором – світло-коричнева, слабо зморшкувата, за крупністю – середня. Маса 1000 зерен становить 42–48 г, натура зерна – 690–710 г/л. Сорт Чаян виділений за ознаками високої продуктивності, вповненості зерна, пшеничного типу розвитку рослин, стійкістю до вилягання, стійкістю до грибних хвороб, високою морозо- та зимостійкістю, посухостійкістю (8-9 балів). Потенційна урожайність – 7,5–8,5 т/га (середня урожайність зерна в умовах виробництва за екстенсивною та інтенсивною технологією: для умов перехідної зони Лісостеп-Полісся – 5,0–5,4 і 6,0–7,0 т/га; умов Лісостепу – 4,5–4,7 і близько 8,0 т/га; Полісся – 3,0–3,2 і 4,5 т/га, відповідно).

Чутливість сорту Чаян на елементи технології вирощування:

- глибина загортання насіння глибша, ніж для зернових культур першої групи, а за низької культури землеробства глибину загортання насіння тритикале потрібно збільшувати до 6 см;
- норма висіву насіння після кращих попередників і в умовах достатнього зволоження становить 4,5 млн/га, а після гірших попередників – 5,5 млн/га;
- строк сівби для цього сорту найкращим є тоді, якщо від посіву до припинення осінньої вегетації сума ефективних середньодобових температур (вище +5 °С) становить приблизно 500 °С при тривалості осіннього періоду вегетації 50-60 днів; за результатами дослідження кращим строком сівби в зоні Лісостепу є початок третьої декади вересня, Полісся – друга декада вересня;

тації 50-60 днів; за результатами дослідження кращим строком сівби в зоні Лісостепу є початок третьої декади вересня, Полісся – друга декада вересня;

- попередники – цей сорт тритикале менш вимогливий до попередників, ніж пшениця озима, важливо, щоб попередники не сприяли розвитку кореневих хвороб. За результатами наших досліджень для сорту Чаян кращими попередниками є зернобобові (ранньостиглі і середньоранні сорти сої на зерно), просапні культури, однорічні трави, кукурудза на силос, які рано звільняють поле і дають можливість якісно підготувати ґрунт для своєчасної сівби;

- внесення добрив – оптимальна норма мінеральних добрив для умов Лісостепу $N_{90-120}P_{90}K_{90}$, Полісся – $N_{120}P_{120}K_{120}$;

- передпосівна інокуляція мікробним препаратом – поліміксобактерином, біоагентом якого є фосфатмобілізувальні бактерії *Paenibacillus polymyxa* KB. Це є біологічне фосфорне добриво, яке відіграє також роль стимулятора живлення. Витрати препарату на одну гектарну норму насіння складають 150 мл;

- застосування засобів захисту – в окремі роки на території Чернігівської, Житомирської областей України проти білої плямистості, викликаной *Bacillus megaterium* pv. *Cerealis*, ефективний біологічний препарат Агат 25 К (обробка насіння або обприскування рослин до фази трубкування); проти збудника бурої іржі *Puccinia triticina* Erikss – Альфа-Тебузол, системний фунгіцид превентивної та куративної дії, норма витрати препарату якого складають 0,8–1 л/га.

ТРИТИКАЛЕ ЯРЕ В УМОВАХ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ УКРАЇНИ

SPRING TRITICALE IN THE WESTERN POLESYE OF UKRAINE

Ничипорук О. О., Яблонська В. В.

Nichiporuk O.O., Yablonska V.V.

Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція НААН

Volyn State Agricultural Experimental Station of NAAS

e-mail: nychporuk.elena@gmail.com

Приведена хозяйственно-биологическая характеристика селекционных линий тритикале ярового в условиях западного Полесья Украины. Выделены источники хозяйственно-ценных признаков: урожайности, коротко-стебельности, массы 1000 зерен.

The economic and biological characteristics of spring triticale breeding lines are summarized for the conditions of the Western Polesye of Ukraine. Sources of economically valuable traits (yield capacity, short stem, 1000-grain weight) are distinguished.

Тритикале, або, як ще називають його науковці, пшенично-житній амфідиплоїд, є однією з перших штучно створених культур у світі. Дана культура привертає до себе особливу увагу через достатньо високу врожайність та поживну цінність продукту. У багатьох сільськогосподарських районах світу ця культура здатна перевершувати за вищезга-

даними показниками обох батьків (вміст лізину у зерні тритикале на 16-20 % більше, ніж у зерні пшениці), а за стійкістю до несприятливих ґрунтово-кліматичних умов і до найбільш небезпечних хвороб - не поступається житу.

До інших позитивних якостей ярого тритикале слід віднести високу її пристосованість до

різних типів ґрунтів. Росте воно на всіх ґрунтах, в тому числі на кислих і перезволожених. Тритикале через свою невибагливість до ґрунтів займає проміжне положення між пшеницею і житом, кращими для нього є дерново-підзолисті легко- і середньосуглинисті ґрунти.

Такі переваги тритикале можуть бути особливо суттєвими в зоні Полісся, де вирощування ярої пшениці за незадовільних ґрунтово-кліматичних умов призводить до низьких якісних показників якості зерна - інколи стає економічно недоцільним.

Так, в Україні та, безпосередньо на Західному Поліссі, рекомендовано впроваджувати у виробництво саме яре тритикале, адже цей вид зернової культури має високий потенціал продуктивності, стійкий до вилягання та проростання зерна, з хорошою холодостійкістю, посухостійкістю.

У 2015 році на Волинській державній сільськогосподарській дослідній станції розпочали інтродукцію зразків ярого тритикале для умов Західного Полісся. У процесі виконання науково-дослідної роботи проводились дослідження з оцінки та реєстрації нової колекції ярого тритикале.

Дослідження проводилися у відділі рослинництва та селекції Волинської державної сільськогосподарської дослідної станції, смт. Рокині Луцького району Волинської області. Колекційний матеріал вивчається згідно «Методическим указаним по пополнению, сохранению в живом виде и изучению мировой коллекции пшеницы, эгилопса и тритикале».

У результаті роботи складалась характеристика біологічних та морфологічних показників, а також їх господарська придатність.

Протягом 2015-2016 рр. проводились дослідження на ділянках обліковою площею 10 м². Умови дослідження сприяли проведенню польових оцінок за біотичною та абіотичною стійкістю. За вказаний період згідно з даними за показником висоти рослин усі зразки було поділено на 4 групи: карлики, короткі, з оптимальною висотою, високі.

Найбільш низькорослими (карлик ≤ 80 см) виявилися зразки ЯТХ 2379-14 та ЯТХ 2378-14 – 73,4 та 77,9 см, короткостеблові (81-90 см) – Ландар 89,7 см. Найвищий показник висоти рослин було зафіксовано у ЯТХ 2459-14 – 106,2, усі інші зразки відносяться до групи оптимальної висоти (91-100 см). Проте, у 2015 році висота рослин

усіх номерів була вищою ніж у 2016 році, що пояснюється сприятливими погодними умовами.

Тритикале завдяки поєднанню таких ознак як багатоколосість жита та багатоквітковість пшениці, має більш високі потенційні можливості продуктивності, ніж пшениця.

Урожайність тритикале залежить від наступних елементів: маси зерна з головного колоса, маси 1000 зерен, числа колосків в рослині, продуктивна кущистість рослини та ін.. Маса 1000 зерен усіх ліній ярого тритикале у 2015 році була у межах 40,0-56,0 г, а у 2016 році – 40,0-52,0. Найменшу масу 1000 зерен, що становила 36,0 г, мав сорт Ландар.

Лінія ЯТХ 2513-14 у 2016 і у 2015 році сформувала найбільшу врожайність 5,70 і 5,95 т/га відповідно. Лінії ЯТХ 41-14 і ЯТХ 2485-14 сформували врожайність на рівні 5,32 та 4,56 т/га відповідно.

Переважаюча більшість зразків, інтродукованих з України, були створені в Інституті рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН (ІР), і в умовах Західного Полісся України за більшістю показників – урожайність, якість зерна, технологічні властивості – сорти та лінії зарекомендували себе на досить високому рівні. При вивченні матеріалу, отриманого з ІР, виділено значну кількість зразків, які характеризуються покращеними структурно-механічними властивостями зерна та іншими цінними ознаками: стійкість до вилягання, хорошим типом колосу. Усі з вивчених сортозразків являються конкурентоспроможними в зоні Полісся і можуть реєструватися та впроваджуватись у виробництво агроформуваннями різних форм власності зони. На даний час важливим завданням є формування генетичного різноманіття культури тритикале, оскільки воно безпосередньо пов'язане з забезпеченням національної та глобальної продовольчої безпеки.

Спектр використання ярого тритикале з кожним роком розширюється: виробництво продуктів харчування, кормів, як сидеральні та мульчуючі посіви, виготовлення одноразового посуду тощо. Тому, для забезпечення потреб зони Полісся необхідною кількістю продукції з тритикале - потрібно розширювати площі під цією культурою, застосовуючи новітні підходи в її виробництві, запроваджуючи нові сорти, селекційні лінії та інтенсивні технології вирощування ярого тритикале в умовах Західного Полісся.